

In de serie 'Het bewogen begin' staan pioniers in de Christengemeenschap centraal: wat heeft hen bewogen en welke van hun impulsen zouden in onze tijd verder ontwikkeld kunnen worden?

Koos Knijpenga, leven met de sociale impulsen

door Toon Schmeink (gemeente Driebergen)

Jacobus Knijpenga (*12 augustus 1906 - †21 juni 1983), priester in de Christengemeenschap van 1934 tot 1983, was een geboren en getogen Groninger. Niet alleen naar geboortestreek, maar ook naar de standvastigheid, fysieke kracht en ijver, die aan de Groninger wordt toegeschreven. Hij stamde uit een middenstandsfamilie. Zijn vader had een woninginrichtingbedrijf in Groningen Stad en later ook een winkel waar behangersspullen, lijm en verf te koop waren. Zijn moeder was een stille, mooie vrouw. Het gezin telde nog een dochter

Zwaantje die carrière maakte bij de Amrobank en een zoon Jaap die in het voetspoor van zijn vader het familiebedrijf voortzette.

Koos was de enige van de kinderen die ging studeren. Hij was van kind af aan sterk in menselijke contacten, sociaal gericht en dat betekende, dat je dan meestal voor de studierichting theologie koos. Koos had een sterke band met zijn grootvader met wie hij allerlei sociale en levensvragen kon bespreken. Na de HBS wilde hij dus theologie studeren maar dan moest je als HBS-er wel een aanvullend examen Grieks en Latijn doen op gymnasium niveau, waarmee twee jaar was gemoeid. Koos, gemakkelijk lerend en snel van begrip, dacht het klusje in een jaar wel even te klaren. Maar dat viel tegen want hij zakte voor dit belangrijke examen. Toch begon hij vast aan de studie theologie en het jaar daarna kreeg hij het begeerde papiertje voor de klassieke talen.

Koos was een religieus mens, maar bij het kiezen van de studie theologie stond de sociale impuls voorop. Hij was ook altijd omringd door een grote groep vrienden met wie hij sportte: zeilen, zwemmen, schaatsen, kamperen en atletiek.

Een groepje van drie studenten had Friedrich Rittelmeyer gevraagd om in 1930 in Groningen een voordracht te houden. Rittelmeyer genoot in Duitsland grote bekendheid als dominee en was een van de oprichters van de Christengemeenschap. Tot grote verbazing van de jonge student theologie hield de Duitse dominee de voordracht

Koos Knijpenga ca. 35 jaar

in een gewoon colbertje in plaats van in rok, zoals toen voor predikanten gewoonte was. Rittelmeyer logeerde die nacht bij Koos. Toen de gastheer bij het ontbijt vroeg of zijn gast goed geslapen had, antwoordde deze kortweg 'nee', want hij kon alleen zittend slapen vanwege hoofdpijnlachten. Ook met dit onomwonden, rechtstreekse antwoord was Koos heel tevreden en het staat wel vast dat Rittelmeyer zijn weg naar de Christengemeenschap heeft geleid. Nog voor het afstuderen vertrok hij naar het seminarie in Stuttgart; het heeft hem altijd gespeten niet ook het praktijkdeel van de studie in Groningen te hebben afgemaakt, zodat hij ook werkelijk de academische titel kon voeren.

Kort voor zijn vertrek naar Stuttgart zou Koos met twee vrienden en drie meisjes gaan schaatsen. Omdat een vriend niet kwam opdagen voelde één van de meisjes zich al snel te veel en schaatste weg. Koos ging er onmiddellijk achteraan en zwierde verder de hele middag over het ijs met zijn aanstaande vrouw Wies Heidema, met wie hij in 1934 trouwde en twee zoons kreeg, Siegwart en Haijo. In de zomer van dat jaar trok het jonge stel naar Rotterdam waar Kees Los als priester de gemeente had opgericht. Koos werd gewijd tijdens de eerste priesterwijding in Nederland in Den Haag. Vanwege de aanleg van de Maastunnel moest het pand van de Christengemeenschap aan de 's Gravendijkwal worden afgebroken. En een paar jaar nadat hun zoon Siegwart werd geboren, verhuisde het gezin in 1939 naar de Avenue Concordia in Kralingen. Vrij spoedig daarna kwam de Duits-joodse priester Walter Gradenwitz met zijn vrouw en vijf kinderen bij de familie Knijpenga in Rotterdam wonen. Gradenwitz deed zijn werk met de beruchte jodenster op zijn jas. Toen de anti-joodse maatregelen in 1942 verscherpt werden, moesten zij elders onderduiken. Hun plaats aan de Avenue Concordia werd ingenomen door Kees Wiebenga ('Oom Kees'), die tot

over zijn oren in het verzet zat en over een radio beschikte zodat de familie via de BBC en radio Oranje geheel op de hoogte was van de vorderingen van de geallieerden. In die tijd kwam Karl, de broer van Heinrich Ogilvie – bewindsdrager in de Christengemeenschap in Nederland – in het uniform van de Wehrmacht naar de kerk in Rotterdam waar hij de dienst wilde bijwonen. Maar dat stond Koos niet toe. "Karl, je bent van harte welkom, maar niet in uniform." Naast zijn priesterwerkzaamheden was Koos nauw verbonden met het Volkshuis in Rotterdam, waar hij voordrachten hield over allerlei onderwerpen van Faust tot Parcival en Shakespeare. Toen volwassen mannen in Nederland zich moesten melden voor de *Arbeitseinsatz* in Duitsland zat hij regelmatig ondergedoken in het souterrain bij de burens.

Middenin de wereld

Intussen verdiende Wies zo veel mogelijk bij om het gezin draaiende te houden. Zij was zeer kunstzinnig, kon prachtig tekenen en schilderen, speelde lier en blokfluit. Wies richtte in 1941 een Vrije Kleuterklas op en is jarenlang kleuterjuffie geweest naast haar drukke gezin.

Voor zijn kinderen was Koos een 'aanwezige' vader. De twee zoons konden altijd bij hem terecht en hij nam de tijd voor ze. Hij was enorm vitaal en de verpersoonlijking van het gevoel: 'het komt allemaal goed'. Zijn liefde voor het jeugdwerk en zijn intense belangstelling voor het wel en wee van de jeugd, bracht hem tot het initiatief van het jeugdhuis op Land en Bosch, maar ook tot de later zo legendarische jeugd- en kinderkampen van de Christengemeenschap, waaraan generaties kinderen onvergetelijke herinneringen koesteren. Later, in de jaren zeventig, nam hij in nauwe samenwerking met Wim Schukking, financieel adviseur van de synode, het terrein Berka in Ruinen in gebruik, waardoor de kampen in een prachtige omgeving terecht kwamen. Ruinen was

Wies en Koos Knijpenga aan het vuur

echt zijn plek, waar hij zich samen met Wies in het kleine huisje Wolverlei (Nederlands voor *Arnica*) helemaal thuis voelde. In 1956 vertrok het gezin naar Amsterdam. Voor zijn eigen biografie, maar ook voor de gemeenten Amsterdam en Rotterdam, werd het tijd voor verandering. Koos werkte nu naast de legendarische Heinrich Ogilvie, een man met een enorme charismatische uitstraling en tevens een van de oprichters van de Christengemeenschap. Bovendien was Ogilvie een man met grote spirituele gaven. Deze uitdaging ging tot de rand van Koos' mogelijkheden. Beide persoonlijkheden bezaten sterke karakters en een sterke drang tot vrijheid. Dat kon haast niet anders dan een gespannen verhouding opleveren. Wies heeft haar echtgenoot hierin enorm bijgestaan. Zij steunde hem voluit, maar wees hem ook op de grootheid van Ogilvie en op het lot dat hen beiden in Amsterdam had samengebracht en op de consequenties daarvan voor Koos zelf. Het pleit voor beide karakters dat zij het – hoe dan ook – met elkaar hebben uitgehouden. Hoewel hun gespannen verhouding onvermijdelijk ook

wel eens tot de gemeenteleden doordrong. Dat deze confrontatie tot aan de rand van Koos' fysieke mogelijkheden ging, werd duidelijk toen hem op 56-jarige leeftijd een hevige leverziekte overviel. Helmut Ogilvie, zijn huisarts en zoon van Heinrich, verbood hem de zevendaagse werkweek voort te zetten en eiste dat Koos een dag in de week volstrekt vrij zou nemen. Dat bleek goed te werken.

Na het vertrek van de Ogilvies naar Zeist ontwikkelde hij een hechte samenwerking met Elisabeth Lantsheer. Er ontstond een vruchtbare, collegiale band waarvoor Koos heel dankbaar was en die zijn innerlijke rust sterk bevorderde. Samen met mijn collega Joan Gerretsen mocht ik als penningmeester een tiental jaren met hem samenwerken, waaraan ik zeer dierbare herinneringen bewaar. Vooral ook aan zijn begrip en mededogen voor de zwakheden van de mens; hij stond als priester middenin de wereld.

In deze periode neemt hij de verantwoordelijkheid op zich voor het werk in Groningen. Daar neemt hij samen met anderen het initiatief tot oprichting van een gemeente van

de Christengemeenschap. Het moet hem een heel bijzondere voldoening hebben gegeven om in zijn geboortestad deze gemeente te kunnen vestigen. Voor degenen die hem in die tijd en later meemaakten, straalde hij een buitengewone openheid en welwillendheid uit. Aan het altaar werkte zijn ernst en rust weldadig op de deelnemers aan de dienst. Koos publiceerde regelmatig in verschillende tijdschriften, waaronder Jonas en het blad van de Christengemeenschap. Ook schreef hij boeken, onder meer over het huwelijk en de kerk als sociale gemeenschap.

In zijn laatste jaren openbaarden zich long- en later ook hartklachten. Hij werd in juni 1980 opgenomen in een ziekenhuis in Noord. Op de laatste zondag van zijn leven tijdens een bezoek van zijn zoon Siegwart zei Koos: 'Vannacht heb ik mijn donkere broer gezien. Dat valt niet mee...'. Drie dagen later, na een laatste operatie, overlijdt Koos Knijpenga op 21 juni 1980 op 76-jarige leeftijd en werd zijn lichaam gecremeerd op 24 juni, Johannesdag.

Kiem

In de zomer is hij geboren. In de zomer is hij tot priester gewijd en in de zomer is hij

gestorven. Dit fenomeen symboliseert Koos' ideaal om uitbundig naar buiten in de gemeenschap te leven, zijn liefde voor mensen en zijn intuïtief weten wat mensen vragen.

Als een rode draad loopt deze sociale impuls door zijn leven, waarin voor hem zelf steeds intenser de vraag oprijst: 'Wie is eigenlijk de Christus onder de mensen?'

In de Gemeentebrief van Amsterdam schreef Koos ooit een karakteristiek van een christelijk leven. Het is voor mij het wezenlijkste wat in kort bestek hierover is geschreven. Graag beëindig ik hiermee deze beknopte biografische schets van Jacobus Knijpenga.

"Bij christenen en niet-christenen komt vaak de vraag op wat de vruchten zijn van het christelijk geloof. En men richt dan vaak de blik op het aardeleven van Christus, zoals dat in de evangeliën beschreven wordt. Dan komt de vraag op naar de navolging van het leven van Jezus. Wie nadenkt met het hart zal die navolging kunnen beleven op een heel grote afstand. Wie voorschriften zoekt voor concrete levenssituaties, zal de ervaring opdoen dat datgene wat op zulke voorschriften lijkt, niet te vervullen is.

Het aanschouwen van het aardeleven van Jezus Christus kan echter een toekomstbeeld van het menszijn oproepen, dat wij als een kiem in ons kunnen dragen. Deze kiem kan langzamerhand groeien tot een innerlijke kracht, waarmee wij kunnen trachten de vormen te vinden voor een moraliteit, waarbij men dan geen voorschriften volgt maar uit eigen aandrang het goede doet. Dit is voor ieder verschillend al naar het groeistadium waarin men als mens verkeert en naar de levenssituaties waarin men geplaatst is. Op deze weg vinden we dan ook verzoeken en demonen en dood. Maar ook de krachten om deze machten langzaam aan te overwinnen."

*Met dank aan Siegwart Knijpenga
en Bart Hessen*